

आलुखेतीको व्यावसायीकरणमा देखा परेका अवसर तथा चुनौतीहरू

शम्भु प्रसाद ढकाल

डा. गजेन्द्र सेन निरौला

आलुको खेती तराईको समथर फांट देखि हिमाली क्षेत्रको ४००० मिटर सम्मको उचाई सम्म सफलतापूर्वक हुने गरेको छ। हिमाली क्षेत्रमा यो प्रमुख खाद्य बाली पनि हो भने अन्य नेपालको सबैजसो क्षेत्रहरूमा कृषकहरूले एउटा आकर्षक नगदेबालीको रूपमा आलुखेती गरि आएका छन्। हाल उन्नत प्रविधिको विस्तार संगै यो बाली व्यवसायीकरण तर्फ उन्मुख भई रहेको पाईएको छ। कतिपय तरकारीबालीका पकेट क्षेत्रहरू आलुबालीका पकेट क्षेत्रमा परिणत भएको थुप्रै उदाहरणहरू पाईन्छ। वास्तवमा, तरकारीबालीको तुलनामा आलुबालीको भण्डारणमा कम विग्रिने स्वभाव (semi-perishable nature) ले गर्दा राम्रो भएको हुनसक्छ। आर्कोतर्फ तरकारीबालीहरू बाहेक प्रति एकाई जमिन तथा समयमा खाद्य पदार्थ उत्पादनमा आलुले अग्रणी स्थान ओगट्दछ।

आलुबालीको व्यावसायीकरणमा देखिएका अवसरहरू (Opportunities)

१. सबैजसो स्थानमा व्यवसायिक रूपमा खेती गर्न सकिने

आलु चिसो अर्थात् तापक्रम कम हुने स्थानमा खेती गर्न सकिने बाली भएता उचाई अनुसारको जलवायु अनुसार विभिन्न सिजनहरूमा यसको खेती गरिने गरिन्छ। खेतीको बखतमा हुने दिनको लम्वाई अनुसार आलुबाली तयार हुने समयवधि पनि फरक पर्छ। सोही बाली अवधि अनुसार उत्पादन क्षमता पनि फरक पर्न जान्छ, जति जति बाली तयार हुने समयवधि बढ्दै जान्छ त्यसै अनुरूप बोटको फैलावट र उब्जनी पनि बढ्दै जाने हुन्छ। हाम्रो देशको भू-बनोटका आधारमा समुद्री सतहदेखिको उचाई संगै हावापानी पनि चिसो हुँदै जाने हुनाले हिमाली क्षेत्रहरू, जहाँ अन्य अन्नबालीहरूको उत्पादकत्व सारै कम हुन्छ, त्यस्ता क्षेत्रहरूमा आलुबालीको उत्पादकत्व बढी हुने गर्दछ। किनकी उच्च पहाडी क्षेत्रहरूमा गर्मीयाम तथा वर्षायाममा (summer & rainy) मा खेती गर्दा दिन लामो हुने भई आलुको भ्यांगको विकास राम्ररी हुने भई उत्पादन पनि बढी हुन जान्छ।

नेपालको सन्दर्भमा, ३००० मिटरसम्मको उच्च पहाडी भेगमा समेत ४-५ महिनाको छोटो अवधिमा आलुको अति राम्रो उत्पादन लिन सकिन्छ। अझ ४००० मिटरसम्मको उचाई भएका क्षेत्रसम्ममा आलु खेतीको राम्रो उत्पादन हुन्छ भने सानो तिनी रूपमा ४८०० मिटरसम्म पनि यसको खेती गरिएको पाईन्छ, जहाँ अन्नबालीहरू लगाउन सम्भव छैन (धिताल र खत्री, २०६३)। तल्लो पहाडी भेग र तराईमा पनि अन्य नगदेबालीहरूको तुलनामा आलुबाली आकर्षक नगदेबालीको रूपमा आलुखेती गरिन्छ। काठमाडौं उपत्यका सरहका मध्य पहाडी भेगमा आलुको उत्पादन वर्षको दुई पटक सम्म लिन सकिन्छ। यसरी आलुबाली नेपालमा विभिन्न सिजनहरू र स्थानहरूमा वर्षभरी नै व्यावसायिक खेती गर्न सकिन्छ। अतः नेपालमा व्यावसायिक उत्पादन लिन सकिने कृषि बालीहरू मध्ये आलुले प्रमुख भूमिका निभाउन सक्छ भन्नुमा अत्युक्ती हुँदैन।

२. खाद्य सुरक्षामा टेवा पुऱ्याउने उपयुक्त बाली

आलु एउटा यस्तो बाली हो जुन अन्नको साटो वा समपूरकको रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ। हाम्रो शरीरलाई चाहिने कार्बोहाईड्रेट, प्रोटीन, खनिजतत्व, भिटामिन तथा रेशा पदार्थ आलुमा प्रशस्त मात्रामा पाईन्छ। आलुमा पाईने प्रोटीन फुल र दूधमा पाईने प्रोटीन सरह हुन्छ, जुन अन्य कोशेबाली तथा तरकारीमा पाईने प्रोटीनभन्दा उच्चस्तरको मानिन्छ (धिताल र खत्री, २०६३)। आलुमा चिल्लो पदार्थ अन्य खाद्यान्नबाली भन्दा कम हुने हुनाले चिल्लो पदार्थले हानी गर्ने रोगीहरूलाई खाद्यान्नको साटो आलु खान सल्लाह दिने प्रचलन पनि कतिपय स्थानहरूमा छ।

तसर्थ आलुलाई हाम्रो देशको सन्दर्भमा खाद्य सुरक्षाको दृष्टिकोणले विशेष महत्वका साथ लिन सकिन्छ। विकासका पूर्वाधारहरू खासगरि सडक यातायातको विकास न्युन रहेको हाम्रो जस्तो देशमा खाद्यान्न ढुवानीमा कठिनाई व्यहोर्न परिरहेको तथ्य सर्वविदितै छ भने ढुवानीको भार थेग्न पनि असम्भव प्रायः छ। तसर्थ आलुको उत्पादन वृद्धि गरिएमा त्यस्ता दुर्गम क्षेत्रहरूमा खाद्य संकट हटाउन सकिन्छ। अन्नबालीको तुलनामा आलुबालीबाट प्रतिएकाई क्षेत्रफल जमिनमा सबभन्दा बढी कार्बोहाईड्रेट तथा खनिजतत्व उत्पादन हुन्छ भने प्रोटीन अन्नबाली सरह नै उत्पादन हुन्छ। तसर्थ नेपाल जस्तो खाद्य पदार्थको कमी हुने तथा भौगोलिक विकटता भएको देशमा हरेक भु-भागमा आलुखेतीको वैज्ञानिक खेती प्रणालीको विस्तार गर्न सकिएमा खाद्य संकटलाई पूर्णरूपमा हटाउन सकिने सम्भावना देखिएको छ। किनकी नेपालमा तराई तथा भित्री मधेसका उर्वर फांटहरू तथा मध्य पहाडका अमूल्य खेतीयोग्य जमिनहरूमा त विभिन्न खाद्यबालीहरूको उत्पादकत्व केही बढाउन सकिएला तर उच्च पहाड तथा हिमाली भेग जहाँ आलुबाली बाहेक अन्य बालीहरूको उत्पादकत्व कम हुने गर्दछ, त्यस्ता भेगहरूमा आलुबालीको विकास नै एक मात्र विकल्प हो। जसले गर्दा त्यस्ता क्षेत्रमा खाद्य पदार्थको रूपमा आलु उत्पादन भई क्षेत्रगत रूपमा खाद्य सुरक्षा हुन जानेछ। यसरी खाद्य सुरक्षाको दृष्टिकोणले आलुखेतीमा व्यवसायीकरणको प्रचुर संभावना रहेको छ।

३. आकर्षक नगदेवाली

नेपालको सन्दर्भमा आलुखेती व्यवसाय एउटा महत्वपूर्ण आय आर्जन गर्ने वालीको रुपमा लिन सकिन्छ। देशको सबैजसो स्थानमा नगदेवालीको रुपमा यसको खेती सफलतापूर्वक भई रहेको छ। यदि उन्नत प्रविधिहरूको प्रसार भएको खण्डमा अझ आलुखेतीको विस्तार हुन जाने संभावना छ, किनभने अन्य खाद्यान्न वालीको तुलनामा यसको उत्पादन बढी हुने मात्र नभई आलु सरह उत्पादकत्व बढी हुने वालीहरू मध्ये फलफूल तथा तरकारी वालीहरू नै हुन्। तर तरकारी तथा फलफूलहरूलाई भण्डारण गर्न कठिन हुन्छ भने आलुलाई शीत भण्डार तथा रष्टिक भण्डारमा सजिलै संग राख्न सकिन्छ। त्यसैले यो वालीप्रति कृषकहरूको आकर्षण बढ्दै गएको छ। राजमार्ग कोरिडोर तथा शहरी क्षेत्रको आसपासमा पनि आलुखेतीको विस्तार तिब्र हुँदै गएको पाईएको छ। काठमाडौं उपत्यकामा पहिलेका तरकारीका पकेटहरू हाल आएर आलु उत्पादन पकेटमा परिणत भएका छन्। कृषकहरूले तुलनात्मक लाभका आधारमा लगाईने वालीहरू छनौट गर्ने गर्छन् र आलुवालीको क्षेत्र विस्तारलाई आलुवाली प्रतिको आकर्षण बढ्दै गएको सूचकको रुपमा लिन सकिन्छ। यस अतिरिक्त, आलुवाली बजार र शहर छेउछाउमा मात्र नगदेवाली होईन कि देशको हरेक क्षेत्रहरूमा यो वाली नगदेवालीको रुपमा विस्तार भईरहेको पाईन्छ।

४. आलुको प्रशोधित परिकारको बढ्दो मांग

नेपालमा विगत केही दशक देखि आलुको प्रशोधित परिकारहरू बजारमा निकै देखिन थालेको छ। नेपालमा पर्यटन व्यवसायको राम्रो सम्भावना हुनुका साथै सर्वसाधारणमा पनि आलुका परिकारहरू (जस्तै चिप्स, फेन्चफ्राई आदिको) बढ्दो अभिरुचीका कारणले मांग बढ्नेक्रम देखिएको हो र भविष्यमा अझ बढ्ने सम्भावना छ। अझैपनि यस्ता परिकारहरू मित्रराष्ट्र भारतबाट ठुलो परिमाणमा आयात भईरहेको छ। काठमाडौं लगायतका शहरहरूमा हाल केही आलुचिप्स तथा अन्य आलुका प्रशोधित परिकारहरूका केही कारखानाहरू पनि खुलेका पाईन्छन्।

नेपालमा सर्वप्रथम आलुचिप्स उत्पादन गर्ने उद्योगको रुपमा चौधरी समुहको स्न्याक फुड प्रा.लि. नवलपरासीमा स्थापना गरि आलु चिप्स उत्पादन गरेको दावी उक्त समुहको छ। उक्त उद्योगले प्रति महिना ८०० किलोग्राम आलुचिप्स उत्पादन गरि बजारमा विक्रिवितरण गर्दै आएको छ। उक्त उद्योगका अनुसार झण्डै २० करोड नेपाली रुपैया वरावरको आलुचिप्स र आलुका अन्य प्रशोधित परिकारको बजार नेपाल भित्रै रहेको छ। जस अनुसार उक्त उद्योगले २ प्रतिशत मात्र आलुचिप्सको मांग पुरा गर्न सकेको छ। अर्कोतर्फ, चिप्सका लागि उपयुक्त हुने कुनैपनि जातहरू नेपालमा कृषकस्तरमा उत्पादन गरिदैनन्। संपूर्ण कच्चा पदार्थ भारतबाट आयात गर्नु पर्ने हुँदा, उत्पादित वस्तुहरू महंगो पर्न गएको कुरा उक्त कंपनीले जानकारी गराएको छ (निरौला, २०६३)। यस्तो अवस्थामा कृषिको औद्योगिकरण गरि कृषकको आयस्तरमा सुधार ल्याउनको लागि आलुका औद्योगिक जातहरूको विकास गरेर सो को व्यावसायिकरण गर्ने सुवर्ण अवसर रहेको तथ्य हामी सबैको सामु छ।

५. आलु विकासका कार्यक्रम तथा पूर्वाधार विकास

नेपालमा विगतमा भन्दा आलुवाली उत्पादन वृद्धि गर्नका लागि सहायक हुने केही पूर्वाधारहरूको विकास भएका छन्। सो लक्ष्य अनुरूप आलुवाली अनुसन्धान तथा विकास कार्यक्रमहरू सक्रिय रहेका छन्। आलुवालीका विज्ञ तथा बैज्ञानिक कर्मचारीहरू आलुवालीको उन्नत प्रविधिहरूको विकास तथा आलु उत्पादकहरूलाई प्रविधि हस्तान्तरणमा जुटेका छन्। हरेक जिल्लामा बागवानी विकास अधिकृतहरूको व्यवस्था सरकारले गरेको छ र उनीहरूलाई आलुवालीको विकास सम्बन्धि कार्यको जिम्मेवारी दिईएको छ। बेलावखतमा उनीहरूलाई आलुवाली विषयक तालिम दिईदै आएको छ। यस अतिरिक्त देशभित्र दुईवटा आलु विकास फार्महरू तथा अन्य बागवानी फार्महरूले पनि आलुवालीको उत्पादन वृद्धिगर्ने विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गर्दै आएका छन्। राष्ट्रिय आलुवाली अनुसन्धान कार्यक्रमले तन्तु प्रसारण (tissue culture) वाट श्रोतबीउको रुपमा पूर्व-मुलबीउ उत्पादन गरि बीउआलु उत्पादक कृषक एवं संस्थालाई उपलब्ध गराउदै आएको छ। ति संस्थालाई प्राविधिक ज्ञान र शीपमा सेवा पुर्याउनका लागि राष्ट्रिय आलुवाली विकास कार्यक्रम तथा संबन्धित जिल्ला स्थित कृषि कार्यालयहरूले आवश्यक कार्यक्रम संचालन गर्ने गर्दछन्। यो एउटा आलु उत्पादनको लागि राम्रो अवसर हो। देश भित्रै सरकारी क्षेत्र तथा निजी क्षेत्रले बीयां उत्पादन गरि कृषकहरूलाई उपलब्ध गराउदै आएका छन्। आलु भण्डारणको लागि शीत भण्डारघरहरू पनि दिन प्रतिदिन बढ्दै गएका छन्। यसैगरि पहाडी क्षेत्रमा रष्टिक स्टोरहरू पनि क्रमसः बढ्दै गएका छन्। सडक तथा कृषि सडकको क्रमिक वृद्धिले पनि आलु बजारलाई टेवा पुर्याई रहेका छन्। आलुवालीको व्यवसायिकरणका लागि यी अवसरहरू महत्वपूर्ण छन्।

आलुवालीको व्यवसायिकरणका मुख्य चुनौतीहरू (Challenges)

१. गुणस्तरीय बीउआलुको अभाव

नेपालमा आलुवालीको उत्पादकत्व अन्य छिमेकी मुलुको दाजोमा कम हुनुको प्रमुख कारणहरू मध्ये कमसलस्तरको बीउ प्रयोग हुनुलाई मुख्यरूपमा लिईन्छ। कृषकहरूले विक्रि गरेर बांकी रहेको र बजारमा पाईने आलुदानालाई नै बीउको रुपमा प्रयोग गर्दै आएका छन्। जसमा असंख्य रोगका जीवाणु, किटाणु तथा विषाणु रहेका हुन्छन्। त्यसैले आलु विकासको सुरुआतको

प्रमुख कार्य गुणस्तरीय बीउ उत्पादन गर्नु गराउनु नै हो । यसै क्रममा सरकारी स्तरबाट थुप्रै प्रयास गरिएको भएता पनि सो बीउआलुको उपलब्धता तथा प्रयोग न्यून रहेको छ (ढकाल, १९९६) । हाल बीउआलु उत्पादन समुह हरक जिल्लामा रहेता पनि उनीहरूले निम्न चुनौतीहरूको सामना गर्न बाध्य छन् :

- नेपालमा हाल सक्रिय रहेका बीउआलु उत्पादक समुहहरूको मांगको एक चौथाई मात्र पूर्वमूलबीउ उपलब्ध गराउन सकिएको छ । जसको कारण बजेटमा हुँदै गएको कटौतीलाई मान्न सकिन्छ ।
- राष्ट्रिय आलुवाली विकास कार्यक्रमले स्वीस सरकारको सहयोगमा जम्मा ५० वटा समुहहरू तयार गरेको थियो जुन प्राविधिक रूपमा सक्षम थिए । पछि सरकारी क्षेत्रबाट सुपरिवेक्षण तथा अनुगमनको राम्रो व्यवस्था नहुदा ति समुह मध्ये हाल २५/३० वटा समुहहरू मात्र सक्रिय छन् । पछि जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले निर्माण गरेका बीउआलु उत्पादक समुहहरूमा बीउआलुको गुणस्तर कायम राख्नको लागि त्यति प्राविधिक ज्ञानको अभाव देखिएको छ । उनीहरूलाई सामयिक तालिम नपुगेको देखिन्छ, जसले गर्दा बीउआलुको गुणस्तर कायम राख्न तथा आशातित्तरूपमा बीउ उत्पादन भएको देखिदैन ।

२. उन्नत जातहरूको अभाव:

हाम्रो देशमा जातीय सुधारको कार्यले आशातित् गति लिन सकिरहेको छैन । हाल सम्म नेपालमा जम्मा ६ वटा उन्नत जातहरूको उन्मोचन भएका छन् भने सिफारिस गरिएका करिब ६/७ वटा जातहरू प्रचलनमा छन् । डडुवा अवरोधि भनेर उन्मोचित भएका जातहरू हाल डडुवा सहन नसक्ने भएका छन् । तसर्थ हाल कृषकहरूको मांग भए बमोजिम डडुवा र खैरो पिपचक्के अवरोधि तथा प्रतिकूल मौसममा पनि बढी उत्पादन दिने जातहरूको अभाव छ । हामीकहाँ विभिन्न जातहरू एक पटक सिफारिस गरिए पछि तिनै जातहरू दशकौं सम्म लगाइरहनु पर्ने बाध्यता छ, जबकि विभिन्न गुणका आधारमा सिफारिस गरिएका जातहरू केही वर्ष पछि ति गुणहरूमा क्रमिक रूपमा ह्रास आउने गर्दछ । जसले गर्दा ति जातहरूको उत्पादन क्षमता क्रमिकरूपमा घट्दै जान्छ ।

३. रोग किराको बढ्दो प्रकोप:

आलुखेतीमा रोग किराको फैलावटलाई पनि महत्वपूर्ण चुनौतीका रूपमा लिन सकिन्छ । विगत तीन दशक देखि पूर्वी भारतीय भूमी, दार्जिलिङबाट नेपालको पूर्वी पहाडी क्षेत्रमा प्रवेश भएको ऐजरु रोग तत्पश्चात् पश्चिमतर्फ बढ्दै गई हाल गण्डकी अंचल संम पुगेको पाईएको छ । आगामी दिनमा सावधानी नअपनाईएमा देशको संपूर्ण पहाडी भू-भागमा फैलिन सक्ने तथ्य सवैको सामु छ । त्यस्तै गरि खैरो पिपचक्के रोग अधिकांश पहाडी भागमा बीउका माध्यमबाट जताततै फैलिएको देखिएको छ । यस बाहेक अन्य बीउवाट सने तथा माटोमै रहिरहने साधारण दाद, धुलेदाद, कालोखोस्टे आदि रोगहरू पनि निरन्तररूपमा फैलिदै गएका छन् । हालसम्म आन्तरिक क्वारेन्टाईनको कुनै व्यवस्था छैन र भविष्यमा पनि हुने कुनै कुरा सुनिदैन । डडुवारोगका जीवाणुहरूका लैंगिक प्रजातीहरूको उत्पत्ती र फैलावट पनि ठुलो चुनौतीका रूपमा आईरहेको छ । संभवतः डडुवा रोगको व्यवस्थापन जस्तै अवरोधि जात लगाएर, खेती व्यवस्थापनका प्रविधि अपनाएर तथा बिषादिहरूको प्रयोग गरेर पनि रोगलाई नियन्त्रण गर्न नसकिने अवस्थाको श्रृजना भएको पनि यिनै प्रजातीहरूको फैलावट हुन सक्दछ । अर्कोतर्फ हाम्रो देशको बजारमा पाईने बिषादिको गुणस्तर न्यून रहेको कुरा गतवर्ष गरिएको परिक्षणबाट सिद्ध भएको छ (PRP, 1994) । गुणस्तर नियन्त्रणमा संबन्धित क्षेत्रको उदासिनता पनि एउटा समस्या भएको छ । मध्य पहाडी भेगमा जोताहा कीरा र रातो कमिलाले मच्चाईरहेको आतंक पनि विकराल छ । हाम्रो देशमा रोग किराबारे प्रशस्त अनुसन्धानको खांचो छ । यस अतिरिक्त अनुसन्धानले सिफारिस गरेका रोग किराको व्यवस्थापनका उपयुक्त प्रविधिहरूको प्रसारमा पनि शिथिलता आउदै गएको देखिएको छ ।

४. उन्नत प्रविधिको विकास एवं प्रसारमा कमी:

हाम्रो देशको भूभागको धरातलीय संरचना तथा त्यसबाट सिर्जित जलवायुको विविधताले गर्दा धेरैखाले शुष्म जलवायु विद्यमान रहेको अवस्थामा, उन्नत प्रविधिको साधारण अनुसन्धानले पुग्दैन (खैरगोली, १९८७) । उदाहरणको लागि १७०० मिटर भन्दा माथिल्लो भेगका लागि सिफारिस गरिएको आलु भंडारण प्रविधिका आधारमा निर्माण भएका रष्टिक स्टोरहरू धेरै उच्च हिमाली भेग र शुष्क स्थानमा असफल भएका छन् । विशेष गरि पश्चिमी पहाडमा यो समस्या टडकारोरूपमा देखिएको छ । त्यसै गरि उत्पादन प्रविधिहरू पनि यस्तै खाले अवस्थाबाट सिर्जित समस्याबाट अछुतो रहन सक्दैनन् । सिफारिस गरिएका प्रविधिहरू पनि भौगोलिक विकटता तथा प्रसार कार्यकर्तामा छाएको निराशा र उदासिनताले गर्दा उनीहरू कृषकको खेतवारीमा पुग्न सकिरहेको छैनन् । यो अवस्थाले गर्दा पनि आलुवालीको व्यवसायिकरणमा नयां चुनौतीको सिर्जना भएको छ ।

५. आलु भण्डारणको समस्या:

हाल तराई तथा मध्य पहाडमा निर्माण हुदै गएका शीत भण्डारहरूले पनि विगतमा थुप्रै समस्याहरूले गर्दा निर्माण हुने र बन्द हुने क्रम देखिएको थियो । तर केही वर्षयता नेपाल सरकारले शीत भण्डार संचालनमा लाग्ने बिद्युतमा केही अनुदान दिने व्यवस्थाले गर्दा अहिले नीजी क्षेत्र यसतर्फ आकर्षित हुन थालेको देखिएको छ । तर अझै पनि ठुलोस्तरको शीत भण्डार नभए सम्म दीगो रुपमा चलन सक्ने कुरामा अझै शंका रहेको कुरा शीतभण्डार धनीले बताउदै आएका छन् (कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालयमा भएको शीत भण्डारण संबन्धि अन्तरकृया, २०६५ जेष्ठ) । हाल सम्म निर्माण भएका शीत भण्डारमा बीउआलु मात्र भण्डार गर्न सकिएको छ । मल्टि चेम्बर भण्डारगृह र सोही बमोजिम आलु उपभोग गरिने उद्देश्य अनुसारको तापमानमा आलु राख्ने व्यवस्था नभएसम्म सवैखाले आलु भण्डार गर्न सकिदैन । उदाहरणको लागि ४^०से.मा बीउ आलु, ८-१०^०से.मा खायन आलु र ११-१३^०से.मा प्रशोधित परिकारका लागि आलु राख्नु उपयुक्त मानिएको छ । यसको लागि अलग अलग चेम्बर भएको शीत भण्डार निर्माण गरिनु पर्दछ । उच्च पहाडी भेगमा रष्टिक स्टोरहरू अझै प्रयाप्त मात्रामा निर्माण हुन सकेका छैनन् । भौगोलिक विविधता अनुसार आलु भण्डारको अनुसन्धान भएका छैनन् । भौगोलिक विकटताले गर्दा भण्डारहरूमा आलु ओसार पसारमा थप जटिलता थपिदै आएको छ ।

६. सरकारी प्रतिबद्धताको कमी:

आलुको पौष्टिक महत्व तथा प्रति एकाई जमिनमा पौष्टिक पदार्थ उत्पादनको आधारमा आलुलाई सरकारले खाद्य सुरक्षाको महत्वपूर्ण बालीको रुपमा लिई आलु उत्पादन कार्यक्रमलाई विशेष जोड दिएको छैन । कृषि क्षेत्रमा राजनैतिक तथा सरकारी उदासिनताले गर्दा पनि आलु लगायत कृषि क्षेत्रले आशातित् उपलब्धि हांसिल गर्न नसकेको कुरा जगजाहेर छ । सरकारी नीतिको अस्पष्टता तथा कार्यान्वयनमा रहेका कमी कमजोरीले गर्दा प्रतिफल उपलब्धिमुलक बन्न सकेको छैन । फिल्डमा कामगर्ने प्रसार कार्यकर्ताहरू सदरमुकाममुखि हुदै गएका छन् भने सेवाकेन्द्रलाई दरिलो बनाउनुको साटो नाम मात्रको बनाईएको छ । जिल्ला कृषि कार्यालयहरूले अनुगमन गर्ने र सेवाकेन्द्रले कार्यसंचालन गर्ने नीति व्यवहारिक रुपमा अवलम्बन भएको छैन । सेवाकेन्द्रहरूमा श्रोतसाधन प्रायः सुन्य छ । तिनीहरूको लागि व्यवस्था भएको श्रोतसाधन जिल्ला सदरमुकाम छेउछाउमै मात्र सिमित भएको तथ्य सवैको सामु छ । प्राविधिक कर्मचारीहरू, विशेषज्ञ तथा प्रमुखलाई दिईने उत्तरदायित्व क्षमता अनुसार नभई पहुँचको आधार अपनाईदै आएकोले गर्दा प्राविधिज्ञहरू आफ्नो जिम्मेवारी भन्दा अन्यकुरामा अल्भिरहेको तथ्य नकार्न सकिदैन । यो नै एउटा डरलाग्दो व्यवहारिक चुनौती हो । जसले गर्दा अन्यबाली जस्तै आलुबालीका उपलब्ध प्रविधिहरू वास्तविक रुपमा कृषक समुदायमा पुग्न सकिरहेको छैन ।

७. अन्य

हाम्रो देशमा बैज्ञानिक र दीगो भूमि व्यवस्थापनको अभावले गर्दा माटोको उर्वराशक्तिमा क्रमिक ह्रास आईरहेको छ । यस अतिरिक्त, सिंचाईको अभाव, सुख्खा-खडेरी, असिना जस्ता दैवीक प्रकोपहरू पनि थप चुनौतीहरू हुन् ।

नेपालमा आलुबालीको व्यवसायिकरणको प्रबल संभावना रहेता पनि उल्लेखित चुनौतीहरूलाई पनि राम्ररी मनन् गरि सम्बन्धित क्षेत्रबाट उपयुक्त प्रयासहरूको थालनी अविलम्ब गरिनु पर्छ । आलु नै हाम्रो देशको लागि खाद्य सुरक्षाको लागि महत्वपूर्ण बाली हो । क्षेत्रगत रुपमा खाद्य सुरक्षाको लागि आलुबाली बाहेक अन्य विकल्प देखिदैन ।

आषाढ, २०६५

सन्दर्भ सूची:

खैरगोली, लक्ष्मी प्रसाद, १९८७, आलुबाली, प्रथम संस्करण, प्रकाशीका: सरिता खैरगोली, सहयोगी छापाखाना प्रेस, काठमाडौं ।

धिताल, विष्णु प्रसाद र भिम बहादुर खत्री, २०६३, नेपालमा आलुखेती, प्रकाशक लेखक स्वयम्, श्रद्धा प्रेश, लगनखेल, ललितपुर ।

ढकाल, शम्भु प्रसाद, १९९६, गुणस्तरीय बीउआलु उत्पादनको सरल तरिका, राष्ट्रिय आलुबाली विकास कार्यक्रम, खुमलटार, ललितपुर ।

निरौला, गजेन्द्र सेन, २०६३, नवलपरासी जिल्लाको चौधरी उद्योग गाउँ स्थित स्याक्स फुड लि.को अनुगमन प्रतिवेदन, राष्ट्रिय आलुबाली वि.कार्यक्रम, खुमलटार, ललितपुर

PRP, 1994. Performance study of basic seed over local seed. Potato Rearch Programme, Khumaltar, Lalitpur.